

Urednik je sicer v Opombah, kjer je posnel tedanje kritike, zavrnil očitek nekaterih recenzentov glede Cankarjevega „moralnega nihilizma“, češ, da je bil „bojevnik za boljšo družabno moralo“. To pa je tudi vse. To pa je tudi premalo. Gotovo si ne bo nihče mislil, da urednik soglaša n. pr. s kuriozno sodbo F. Terseglava, ki je tedaj pisal v „Slovincu“: „Naslikal je (Cankar) par pajacev, pa naj pomenijo slovensko domovino!“ — a vendar: *svojega mnenja, svoje sodbe* o tem delu nam urednik Izidor Cankar ni sporočil.

Zakaj znova je treba poudariti: Cankarjeva satira je eden najbistvenejših sestavnih delov njegovega temperamenta in značaja, pa tudi njegovega literarnega dela. On je s preredko ostrovidnostjo prodril v kalna in strupena podzemlja duha te zemlje: v njega bojazljivo prihuljenost, zahrbtnost in neiskrenost, notranjo nagnitost, ki se odeva v videz pohlevne nedolžnosti in preprostosti, notranjo nesvobodo, nestrpnost in neblagorodnost. Vse te lastnosti, ki se danes ta dan javljajo že s stopnjevano pošastnostjo v mestih in po deželi ter zlovešče oznanjajo notranjo okuženost in propadanje rodu, je Cankar pokazal rezko in jedko, s smehom in z bičem. Zato je Cankarjeva satira dandanes tako neobhodno potrebna dušnemu zdravju slovenskega človeka: da se je narska in se prepoji ž njo, da se okrepi ob nji in ozdravi, ako je to mogoče. Kdor bi jo z vso potrebno sugestivnostjo in nazornostjo raztolmačil in razložil ter tako približal čitatelju, da bi iz ščavja in bodičja, ki ga prepletajo, izluščil grenko in zdravo zrno — bi storil za sodobno slovenstvo predragoceno socialno-etično dejanje.

Od Izidorja Cankarja bi bili smeli to pričakovati.

Fran Albrecht.

Voltaire: Kandid ali optimizem. Poslovenil Oton Župančič, uvod napisal Stanko Leben. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Zbirka mojstrov I., oprema: ing. arh. Janko Omahen. 1931.

Kljub vsem — že nekako sumljivo modernim — tožbam o naraščajoči krizi duha in kulture, se je povzpela slovenska prevodna književnost s primerno in smotreno založniško organizacijo v zadnjih par letih na višino, kakršne Slovenci sploh še nismo dosegli. Pri tej ugotovitvi ne pozabljam raznih knjižnih podjetij, ki so polagale temelj zbirki najpomembnejših predstavnikov svetovne književnosti v slovenskih prevodih ter so si že vzgojila vrsto spretnih in dobrih prevajalcev, a so, žal, razne prilike to nit pretrgale. Zato je dejstvo, da si je tudi Tiskovna zadruga osvojila sistematičen načrt za izdajo in izpopolnjevanje takih prevodov, na moč razveseljiv pojav. — Uspehi zadnjih let gredo nekako vzporedno z dojetnostjo naše knjižne publike in z novim, glede na kupno moč knjižnih konsumentov srečno prikrojenim načinom založništva. Ta dogodek je razveseljiv zlasti zato, ker bomo dobili Slovenci, če pojde razvoj v tej smeri dalje, v nekaj letih v obliki samostojnih knjig serijo del iz svetovnih literatur, ki bo tvorila ob trenutno nekoliko opešani originalni produkciji vpoštevanja vreden del tega, kar imenujemo „slovenska lepa knjiga“. — Naš odnos do tujih književnosti je nekako izvzet. Pri nas skoro ni povprečnega izobraženca, ki bi mu neznanje tujih jezikov branilo spoznati sosednje kulture če že ne neposredno, pa vsaj s posredovanjem francoske, nemške ali italijanske besede. Vendar pa ta položaj ne sme ovirati ali celo uničiti prevodništva, ker šteje svetovna književnost dela, ki jih noben kulturni narod ne more pogrešati. Gre namreč za reprezentativne kulturne vrednote vseh plemen in vseh časov, ki so vplivala na razvoj človeštva, ki so podlaga

sodobnemu mišljenju in ki so postale skupna last, ne glede na bolj ali manj podčrtan časovni in krajevni značaj. Prav v tem vidim nujnost smotrenega izpopolnjevanja slovenske knjige s prevodi iz tujih literatur, v tem vidim tudi znak nekake duhovne emancipacije naše kulture. Kajti prevajati ali, bolje, posloveniti kako tujo umetnino ni delo doslovnega, mehaničnega besedarstva, temveč delo invencioznega presajanja zdravega in plemenitega „cvetja iz tujih vrtov“ v našo zemljo. Pa še nekaj: to je zdravilo zoper malodušnost, ki je marsikje včepila nezaupanje v življenje naše govorice. Tudi tistim nevernikom se bodo ob takih knjigah morale prej ali slej odpreti oči.

Če smo priznali načelno upravičenost takega izpopolnjevanja naše knjige, moramo priznati nujnost prevodov vsaj glavnih predstavnikov francoskega XVIII. stoletja. Ta doba, ki je temelj še danes v načelu veljavnih idej o vseh življenjskih oblikah, je ustvarila čudovito razpoloženje za demontažo preživele in onemogle dediščine srednjega veka; sprostila je nov kulturni in socialni element: meščanstvo in ustvarila novo, meščansko kulturo. Prekipevajoča življenjska radost, kakršne je bil zmožen le mlad, spočit sloj, je dosegla leta 1789. svoj višek, ko je zrušila pariško Bastijo in s tem preplavila staro Evropo z novo pravico. A odkod ta radost? Saj so vendar živeli sredi pripravljenih ljudstev ljudje, ki so si nadeli maske z izrazom pomenljivega nasmeška in strahotnega roganja, pod temi maskami pa so sijali jekleni obrazi borcev, prerokov, oznanjevalcev in sodnikov. — In prvi med njimi je bil Voltaire.

François-Marie Arouet, s pesniškim psevdonimom Voltaire, kot nam ga je orisal v izčrpnem uvodnem eseu dr. Stanko Leben, je preživel v 84ih letih svojega življenja čudovite plime in oseke. Bil je meščanski sin, gojenec jezuitov, salonski družabnik, dvakrat jetnik v slavni Bastiji, dvorjan galantnega doma francoskih kraljev, finančni spekulat, emigrant v Angliji, prijatelj gospe „Venus Newton“ in gospod v Cireyu, gost in oboževanec močnih vladarjev in končno kralj duha in patrijarh ferneyski, dokler ni v omotici slave in časti umrl. In na vsej tej dolgi poti ni nikjer znaka izčrpanosti in senilnosti, ostal je — nekako protinaravno — temperamenten, duhovit, borben in žgoče sarkastičen. Z naravnost fenomenalno plodovitostjo si je izbrusil slog, ki je še danes vzor francoske jasnosti in prožnosti. Goethe je zapisal o njem tole: „Ta Voltaire, ta čudežna prikazen svoje dobe, je bil tako star kakor literatura sama, ki jo je skoraj vse svoje stoletje sam oživiljal in obvladoval. Poleg njega je živetarila, v bolj ali manj srečni starostni dobi, kopa literatov, ki so drug za drugim izginjali. Že so ga jeli nazivati starega, trmastega otroka, njegovo vztrajno, neutrudno prizadevanje so imeli že za ničemurno hotenje izžite starosti; izvestnih načel, ki se jih je oklepval vse svoje življenje, ki jih je oblikoval in izpopolnjeval slehrno uro svojih dni, niso več hoteli upoštevati in spoštovati; celó v njegovega boga, katerega v svojem ateističnem bistvu nikoli ni hotel prav priznati, niso hoteli več verovati; in tako je moral on sam, starec in patrijarh, prav tako kot njegov mlajši tekmeč, iskati novega priznanja s tem, da je izkazoval svojim prijateljem preveč dobrot, svojim sovražnikom pa prizadeval preveč zla ter da je na videz strastnega iskalca resnice ravnal nepristno in hinavsko. Ali je vredno — se vprašuje Goethe — živeti tako plodno in veliko življenje, če pa je moralo postati na koncu bolj odvisno nego je bilo v začetku?“

Leben se je v uvodu zelo razpisal. Na široko fresko tačasnih kulturnih, političnih, verskih in socialnih prilik je zarisal Voltairejev telesni in duševni lik v vsem njegovem kompliciranem sestavu. Posebno pažnjo je posvetil zlasti izobrazbi tistih nazorov, ki so dali Voltaireju prekočasovni pomen: kritiki sodobne družbe, cerkve in filozofije. Pri tem pa ni zanemarjal še drugih pogledov, tako da si more vsakdo, ki ga še ni poznal, ustvariti točno podobo o življenju in delu tega univerzalnega duha. Nedvomno je ta esej prva in izčrpna slovenska monografija o Voltaireju samem, pa tudi naš najboljši literarni portret o katerikoli osebnosti francoske literature. Odlikuje ga poleg nekeke znanstvene izčrpnosti tudi lahkotno, vsakomur pristopno pripovedovanje. Očital bi mu morda v oblikovnem oziru nekaj nepotrebnih tujk in oblik (n. pr. podvzeti, obnašati se, zbog, vsled, baš, varalica, širom itd.) in neko svojsko, nenavadno rabo futurov, ki je niti knjižni jezik niti živi govor v taki zvezi ne poznata, a ima svoj izvir v osebni predstavi (n. pr. „V njih je ... kal socialnega filozofa, ki *bo* vse svoje življenje ... posvetil borbi“ [XIII.], „Odslej *bo* Voltaire bojni klic, središčna točka srditih polemik ...“ [XVI.], „Najraje se *bo* mudil v dvorcu Délices, kamor *bodo* romali ljudje ... in kjer *bo* daleč od vseh prestolic ... kraljeval še dvajset let ...“ [XXI.] itd.). Obširni izvleček iz Bellessortove študije, ki vsebuje zgoščeno karakteristiko Voltairejevega dela, kaže, da Leben ni imel ambicije napisati kake čisto samostojne študije ali pa celo nove teze, temveč da mu je bil cilj prikazati pisatelja čim točneje, obenem pa podati sodbo enega najboljših poznavalcev. Uporaba citata v tem primeru, ko gre za delo, ki ga more izčrpati komaj cela življenjska doba, ni nikakšen greh, greh pa je uporabljati citate brez navedbe avtorja in brez narekovajev.

Iz vse skladovnice Voltairejevih del je Kandid, poleg obširne korespondence, njegovo najznačilnejše delo. Po oblikovni zaokroženosti in po vseh znakih Voltairejeve umetnosti je Kandid gotovo edino delo, ki je primerno, da smo ga dobili v prevodu. Formalno je imeniten predstavnik nove literarne pripovedne panoge, ki se je razvila v XVIII. stoletju kot odmev priljubljenega razmotrivanja filozofskih vprašanj. Kandid je značilna *filozofska povest*. Po fabuli je zelo enostaven in združuje avanturistični roman s filozofsko debato. Duhovita volterjanska skepsa, ki bi prišla lahko do izraza v kakih filozofskih razpravah, se uveljavlja ob vseh pustolovskih dogodkih tako, da jih ne ovira, ampak jim daje šele pravo vrednost.

Kandid, ki ga je sama milina, ima v življenju veliko smolo. Najprej ga izženo reditelji iz vestfalskega gradu, ker je, siromak, zamaknjen v očarljivo gospodično Kunigundo, posnemal za zaslonom svojega duševnega mentorja Panglossa, ki je malo poprej dajal „uro eksperimentalne fizike“ gospodični Paquetti. In zdaj blodi izgnanec po svetu, gnan od plemenite ljubezni do svoje oboževanke. Življenje ga meče kakor morje oranžno lupino. Zdaj je junak, ki mora skozi šibe, zdaj žrtev španske inkvizicije, ubežnik, gost kralja ameriške Indije Koromandije „Eldorada“, bogataš, siromak, popotnik po Francoskem, Angleškem, v Benetkah, končno pa srečni lastnik zemlje in pristave ob Propontu. Vse te pustolovščine mu dajejo priliko, da razpravlja ali da posluša modrovanje svojega velikega učitelja, filozofa Leibnitzove šole, manihejskega pesimista in skeptika, benečanskega širokoustneža, naposled pa orijentalkega derviša. Predmet tem pogovorom je logika, sreča, zlo, ljubezen,

vera, dokler se ne odreže turški derviš „Molčimo!“ in ne zaloputne vrat pred nosovi radovednih izpraševalcev, ki jih preganjajo vprašanja o vzrokih in učinkih, o naravi duše in o naprej ustanovljeni harmoniji. Le Voltaire zna razpravljati o vsej tej metafiziki tako, da ti je dobro pri srcu, da si nazadnje skoro prepričan, da ni vzroka brez učinka in da je Bog ustvaril nosove le zato, da bi natikali nanje naočnike in noge le zato, da bi nosili hlače..., ter da je optimizem zagrizenost trditi, da je vse dobro, čeprav ti je hudo. Pa ne samo metafizika. Kdaj je še kdo razpravljal s tako klasično zlobo o plemstvu, o vojni, o inkvizitorju, o spolni morali in kugi, o Parizu, o mednarodnem pravu in dvornem ceremonijalu, jezuitih, kraljih brez dežel in še o nešteti drugih rečeh? Vmes pa pljuska življenje na vse strani in se igra s človekom in njegovo usodo. Nič nujnosti in resničnosti, sama bolj ali manj srečna naključja, pa je kljub temu delo pisano tako, da je privlačno, da more čitatelj naših dni vendar izdreti iz njega marsikako misel, ki je živa še danes pa je ne sreča v najglobljih psiholoških in še kakih drugih romanih.

Delo takih besednih poant, take jezikovne svežine kot je Kandid zahteva prevajalca nenavadnih zmožnosti. Župančičev prevod je le nov dokaz, da je naš jezik blesteč, prožen, da hrani še vedno težke zaklade nedvignjenih leksikalnih krasot in da premaga roka pravega oblikovalca še tako težko in prefinjeno francosko frazo z največjo lahkoto in nevsiljivostjo. Taki primeri so, n. pr. zlosrečen sen, gabni inkvizitor, zakončiti, razplajhati, derečina, oblizek, drobentiti, klobuštrač, pustovati, onekažên itd. — Vse to so pridobitve, ki zaslužijo poseben poudarek.

Oprema knjige, delo Janka Omahna, verno sledi kvaliteti teksta in ne zaostaja za njegovimi najbolj uspelimi deli.

*

Za sklep še tale zastranitev: Ljubljanska studijska knjižnica hrani pod značko 2287 zelo zanimiv izvod Kandida (iz knjižnice viteza Lovrenca Szögyenyja), ki je izšel v letu Voltairejeve smrti (1778) v Berlinu pri Ch. F. Himburgu. Knjiga je opremljena z ličnimi risbami D. Chodovieckega in ima dva dela. Prvi del obsega trideset avtentičnih poglavij Kandida, drugi del pa še dvajset, v katerih se razvija povest dalje. Nedvomno gre za zanimiv primer apokrifnega nadaljevanja, kakršnih je bilo v tisti dobi dovolj. Vprašanje pa bodo rešili romanisti.

Alfonz Gspan.

Walter Scott: *Ivanhoe*. Zgodovinski roman. Prevedel Vladimir Levstik. Načrt za platnice izdelal Ivo Spinčič. Ljubljana, 1930. Založba „Modre ptice“. 492 str.

Walter Scott (1771 do 1832) je pesnik in pisatelj angleške romantike ter početnik zgodovinskega romana. Že rano se je pričel zanimati za preteklost svoje domovine Škotske in je tudi sam po vzorcu škotskih narodnih pesmi zlagal balade, kjer se že kažejo najznačilnejše poteze njegovega ustvarjanja: domoljubje, viteštvo, romantika (*The Lay of the Last Minstrel* 1804 i. dr.). Imel je velik uspeh. Ko pa je bil objavljen Byronov „Childe Harold“ (1812), je Scott spoznal, da ga je Byron s svojo ognjevito strastvenostjo daleč prekosil. Opustil je vezano besedo in začel pisati romane, ki so mu zagotovili trajno slavo tudi izven domovine. Leta 1814. je izšel prvi roman „Waverley“, ki je dal ime celemu ciklu romanov (med njimi *Ivanhoe*, *The Antiquary*, *Rob Roy*,